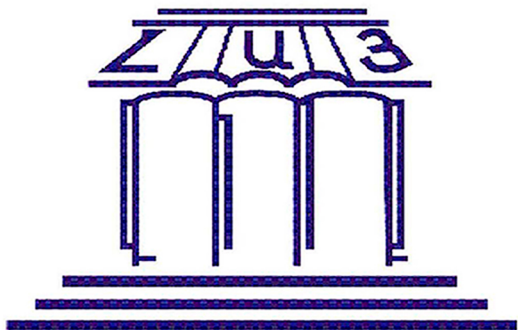

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

39

227

Պ. ԼԵՊԵՇԻՆՍԿԻ

ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ
ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

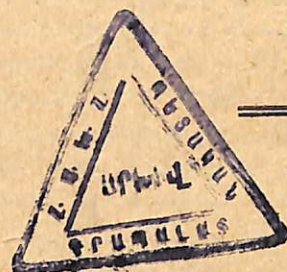
1928—ՅԵՐԵՎԱՆ

180951 2017

Պ. ԼԵՊԵՇԻՆՍԿԻ

ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ
ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Թարգ. Ս. Ս.

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

1928-ՅԵՐԵՎԱՆ

Դրանդար 498 ր. հ. 670 Տիրում 2000

Պետերսոնի յերկրորդ տարան Յերեմանում—1549

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Բալթիկ և Սև ծովերից մինչև Խաղաղ ովկիանոսի ափական ափերը տարածված հսկայական մի յերկիր արդեն անցյալ դարի յերկրորդ կեսում դուրս յեկավ մինչկապիտալիստական եկրնոմիկայի խոնձարուրից և սկսեց արագ կերպով հասնել արեւմտյան Յեվրոպայի արդյունաբերական յերկրների յետեից: Յեթե բարենորոգչական շրջանի առաջին տասնամյակներում ղեռ ևս կարող ելին վորոշ իւլլուզիաներ լինել Ռուսաստանի զարգացման ինքնուրույն ուղիների նկատմամբ—վոչ-կապիտալիստական յերկրների տիպի,—ապա 90-ական թվականներին միանգամայն պարզվեց արդեն, վոր այս յերկրի կյանքը վերջնականապես և անվերադառնալի կերպով կանգնել և կապիտալիստական զարգացման նշանի տակ: Մեկ ու կես տասնյակ տարվա ընթացքում (1875-78 թվականներից մինչև 1892 թիվը) Ռուսաստանի շոգեշարժիչների թիվը, ըստ ուժերի քանակի, աճել և յերեք անգամ (115 հազար ձիու ուժից մինչև 345 հ. ձիու ուժի): Արդյունաբերութւան բոլոր ճյուղերում արագ կերպով աճեցին արտադրութւան նոր ձևերը: 1880 թվին քարածուխ և արտահանված 200 միլ. փութ, իսկ 1893 թ. — 464 միլիոն փութ, 1881 թվին չուգուն, յերկաթ և պողպատ և մըշակված 65 միլ. փութ, իսկ 1896 թվին — 152 միլիոն փութ: Ռուսական բամբակեղեն զործվածքների ար-

1-236199

դուռնաբերութեան շրջանառութիւնը 1883 թվին հասավ 280 միլ. ռուբլու, իսկ 1893 թվին— 385 միլ. ռուբլու: 1881 թվին նաւթ արդյունահանված է 41 միլ. փութ, իսկ 1895 թվին 347 միլ. փութ: 1881 թվին լեռկաթուղագծերով բեռներ են տեղափոխված $2\frac{1}{2}$ միլիարդ փութ, իսկ 1896 թվին ավելի քան 6 միլիարդ փութ: Նկատվում է քաղաքների արագ աճում. քաղաքային բնակչութեան յերկու անգամ ավելի արագ է աճում, քան մնացածը: Մի խոսքով, ութսունական և ինսուսունական թվականների սերնդի աչքի առջև Ռուսաստանի եկոնոմիկան ապրեց հեղափոխականորեն— արագ զարգացման մի շրջան: Այստեղից հասկանալի է դառնում, թե վորքան խղճուկ է հետամնաց պիտի թվար նարդնիկութեան հետեորդների իրեղովիան, վորոնք 90-ական թվականներում ևս շարունակում էին իրենց ծիծաղելի գործերը՝ թախանձանքներով ու վողբերով «մուշիկային» Ռուսաստանը փրկելու կապիտալիզմի ապականիչ ազդեցութեանից: Նրանք համառորեն չէին ուզում տեսնել, վոր կապիտալիզմն արդեն շրջապատող իրականութեան անվիճելի փաստըն է. նրանք վոչ մի կերպ չէին ուզում ըմբռնել վոր ծնունդ է առել արդեն նոր հեղափոխական մի ուժ հանձինս պրոլետարիատի, վորի վրա միայն կարելի է հույս դնել, վորպես ամեն առնակ հարստահարողների ու շահագործողների դեմ հետեղականորեն և վճռական կերպով պայքարողի:

Վլադիմիր Իլիչը իր «Կապիտալիզմի զարգացումը Ռուսաստանում» հայտնի գրքովկում 90-ական թվականներում Ռուսաստանի չափահաս տղամարդկանցից մոտ $7\frac{1}{2}$ միլիոն վարձու բանվոր է հաշվում, այսինքն

Ռուսաստանի նյութական արժեքներ արտադրելու գործում մասնակցող ամբողջ չափահաս տղամարդ բնակչութեան մոտ 1/5-ը: Այս թվից գործարանային, հանքային և յերկաթուղային բանվորներին բաժին է ընկնում $1\frac{1}{2}$ միլիոն հոգի: Այս արդեն կապիտալիզմի դասակարգային թշնամիների փոքր կադր չէր: Վորքան էլ դեռ հզոր ու ահեղ էր վոստիկանական կուլակի կոպիտ ուժի և զինվորական, սվինի աշխատանքի վրա հիմնված ցարական զեսպոտ կառավարութեան իշխանութիւնը, այնուամենայնիւ ուս յերիտ սարդ պրոլետարիատն արդեն 90-ական թվականներին իր մեջ բավականաչափ համարձակութիւն ու դասակարգային գիտակցութիւն գտավ, վորպեսզի «խառնիճադանճ կերպով» դուրս գա իրեն ստրկացնողի դեմ և հաջողութեամբ իր համար վորոշ իրավունքներ նվաճի: Ռուսական հեղափոխութեան բոլոր պատմագետները 90-ական թվականների միջին տարիները նշում են, վորպես ուսական բանվորական շարժման մեջ աննախընթաց վերելքի մի շրջան, վորը բնորոշվում է մինչև այդ չտեսնված մի ամբողջ շարք գործադուլային պոռթկումներ: Վ: 1895 թ գործադուլ բռնկվից «Մեծ Յարոսլավսկու մանուֆակտուրայում» («Большая Ярославская мануфактура») վոր ձնվեց զորքի ոգնութեամբ (իրենց սխրագործութեամբ աչքի ընկան «բաշ Փանագրեյցիները» («молодцы фанатрейцы»), վորոնք Նիկոլայ 11-ի մեծ շնորհակալութեան արժանացան): Դրանից անմիջապես հետո արլունահեղութեաններով ու բանվորների վերաբերմամբ գործած բռնութեաններով անցան Տեյկովում և Իվանովո-Վոդենոսկովում բռնկած գործադուլները: Բելուսոկի

ուղոստոսյան գործադուլն ընդգրկում է 26 հազար բան-
վորի բոլոր քաղաքային գործարաններից: Սակայն գոր-
ծադուլային շարժման ամենագրանդիոզ պատկերը մենք
տեսնում ենք Պետերբուրգում (այժմ Լենինգրադ), վոր-
տեղ գործադուլները, սկսվելով 1895 թվին, լերկար
անցնում են ամբողջ 1896 թվականի միջով և ընդգր-
կում 1897 թվականը: Տասնյակ հազարավոր բանվոր-
ներ կուռ շարքերով գործադուլ են անում Տորնտոնի
մահուղի գործարանում, Լաֆերնի ծխախոտագործա-
րանում, Լեբեդեվի մանածագործարանում, և հետո 1896
թվին—Պուտիլովյան գործարանում, Բյոնիդի բամ-
բակամանարանում, Վորոնիսի մոտ, «Новое Адми-
ралтейство»-ում և պետական Ալեքսանդրյան չու-
գունի գործարանում, ինչպես և մի ամբողջ շարք
այլ վայրերում (Թոսկվալում, Նիժնում, Վիլնա-
յում, Կիևում, Ուգեսսայում, Կոստրոմայում, Բելոստո-
կում, Կովնոյում և այլուր),— վերջապես 1897 թվին
Պիտերում, վորտեղ գործադուլ արեցին 15 հազար ջուլ-
հակներ: Այս տասնյակ հազարավոր բանվորները չե-
րկար ժամանակ ահի ու լերկուղի տակ են պահել վոչ
միայն կապիտալիստներին, այլ և ցարական կառավա-
րությանը: Իդուր չեք վոր գործադուլներից սարսափա-
հար չեղած ցարական մինիստր Վիտտեն շտապեց հը-
րատարակել 1897 թվի հունիսի 2 ի որենքը, վորը վո-
րոջ չափով սահմանափակում եր բանվորների կապի-
տալիստական շահագործման չափերը:

Ինքնըստինքյան հասկանալի չէ, վոր «գոյու-
թյուն ունեցող հասարակարգի» հիմքերը տատանե-
լու վորոջ չափով ընդունակ նոր հասարակական ուժի
այդ ձևով պատմության բեմը յեղնելը չեք կարող կա-

տարվել տարերայնորեն և պետք եր վոր գուգակցվե-
ր շարժման կազմակերպչական կենտրոններ առաջանա-
լու հետ: Յուրաքանչյուր դասակարգ կարող է աճել և
հաջողութամբ պայքարել իր սոցիալական թշնամի-
ների դեմ միայն այն ժամանակ, չեք նա գործում է
կազմակերպված ձևով, այսինքն, չեք նա ունի իր ուղ-
մական շտաբը, փորձված ղեկավարները, իր գործին
նվիրված առաջնորդները, թեորետիկական տեսակետից
մարդված ու տոկուն իդեոլոգները և տվյալ պատմա-
կան կացությանը հարմարեցված սեփական դասակար-
գային ինքնորոշման կազմակերպչական ձևեր:

Յեվ իրոք, ուսական սոցիալ-դեմոկրատիայի
այսինքն ուսն պրոլետարիատի դասակարգային շահե-
րի ավանգարդի ու արտահայտչի պատմությունն սկըս-
վել է կուսակցության առաջին համագումարից դեռ
շատ առաջ: Վլադիմիր Իլյինն այդ պատմության մեջ
մինչև 1898 թվը տարբերում է յերկու շրջան, առա-
ջին շրջանն ընդգրկում է մոտավորապես 1884—1894
թվականների տասնամյակը, իսկ յերկրորդն ընդգր-
կում է 1894—1898 թ. թ. քառամյակը:

Ինչո՞վ է բնորոշվում առաջին շրջանը: Իլյինի ա-
սիելով, այդ «սոցիալ դեմոկրատիայի թեորիայի ու ծը-
րագրի առաջացման ու ամրացման շրջանն» եր: «Սո-
ցիալ-դեմոկրատիան գոյություն ունեւր առանց բանվո-
րական շարժման, ապրելով, վորպես քաղաքական կու-
սակցություն, արգանդային զարգացման պրոցեսս»
(տես Լենինի «Ինչ անել»-ի չեզրափակման գլուխը): Յեվ
իրոք, Ինչպիսի մոմենտներով է վորոշվում մեր հեղա-
փոխական շարժման զարգացման մեջ մատնանշված
տասնամյակը: Ամենից առաջ, «աշխատանքի ազատագ-

րում» խմբակի գործունեությունը: Շնորհիվ Պլեխանովի և այդ խմբակի իմ ընկերների, Մարքսի ու Ենգելսի ուսմունքը ներս է թափանցում Ռուսաստանի հեղափոխական ինտելիգենցիայի շարքերից սերված բազմաթիվ միացյալների (адиночка) գլուխը և կամաց-կամաց այդ ինտելիգենցիայի գիտակցությունից դուրս մղում հին նաբոդնիկական նախապաշարունակները: Այս յերկարատև պրոցեսը չի ավարտվում տվյալ շրջանի վերջում, բայց նա արդեն վերջնականապես նախապատրաստում է նոր իդեոլոգիայի լիակատար հաղթանակի մոմենտն այն պայքարում, վորն այդ իդեոլոգիան մղում էր ռուսական հեղափոխական շարժման առաջընթացքը խանգարող հին հոսանքների դեմ:

«Ազատագրման» խմբակի արտասահմանյան գործունեությունը հետ միասին Ռուսաստանի ներսում հեղափոխական գաղտնարաններում (подполье) սկսում են յերևալ մարքսիստական իդեաների ծնունդ առնելու սիմպտոմներ:

1884 թվին Պիտերում առաջանում է Բլազոյեվի խմբակը «Ռուս սոցիալ-դեմոկրատների կուսակցություն» անունով. այս դեռ ևս «ուղղափառ» սոցիալ-դեմոկրատիան չէ, խմբակը դեռևս մարքսիստներն միանգամայն չի ինքնորոշվել, նա, ելապես առած, դավանում է մարքսիզմի ու լասսալականությունից թեորետիկական ինչ վոր մի խառնուրդ, բայց այնուամենայնիվ Մարքսի ու Ենգելսի ուսմունքի հիմք ծառայած բազմաթիվ իդեաներ այդ խմբակի միջոցով պատվաստվում են Պետերբուրգի առավել գիտակից բանվորների գլխերում:

Բլազոյեվի խմբակի հետ միաժամանակ կամ նը-

րանից անմիջապես հետո, մասամբ անկախ, իսկ առավել ևս հաջորդականություն կարգով, սոցիալ-դեմոկրատական միտքն իր համար ճանապարհ է հարթում և այլ կազմակերպությունների միջոցով, Այսպես, որինակ, նույն Պիտերում 80-ական թվականների կեսերին առաջանում է Պավել Տոչինսկու կազմակերպությունը («Ընկերություն»): Այնուհետև Բոգդանովի խմբակը և Բրուսնիվյան հայտնի խմբակը, վորը հենվում էր արդեն վոչ թե մի տասնյակ գիտակից սոցիալ-դեմոկրատ բանվորների վրա (այնպիսիները, ինչպես Բաբուշկինն է, Յեկոր ու Ֆեդոր Աֆանասևիները և ուրիշները), վերջապես, մի ամբողջ շարք խմբակներ գավառում, Ֆյոդոսյեվի խմբակը Կազանում, Աբրամովիչի խմբակը Կիևում, Ռյազանովի խմբակը Ուդեսսայում, Յուվենակի, Մեյլիկովի կազմակերպությունը Պարկովում ու Ռոստովում և այլն:

80-ական թվականների վերջին և 90 ական թվականների վերջում սոցիալ-դեմոկրատական ընդհատակյա խմբակներն աճում են, ինչպես սունկը: Ժանդարմերի անուժ է հեղափոխական շարժման այս նոր ձևի առաջն առնելու: Մարքսիզմը նորանոր դիրքեր է նվաճում իր համար ռուս բանվորների արթնացած դասակարգային գիտակցության պայմաններում: Յեվ այնուամենայնիվ Իլյին իրավացի է, չերբայդ ժամանակի մասին արտահայտվում էր, վորպես կուսակցություն արգեմգալից զարգացման շրջանի մասին: Արդեն կար փոքրիշատե ձևակերպված սոցիալ-դեմոկրատական թեորիա, ծնունդ էր առնում սոցիալ-դեմոկրատական ինտելիգենցիա, բայց դեռ պակասում էր ին բանվորական շարժման համապատաս-

Պետերբուրգի «Պայքարի միութեան» տիպի նոր կազմակերպություններեն հիմնվում բանվորական շարժման այլ կենտրոններում եւ, Մոսկվայում, Յեկատերինոսլավում, Գիւկում: Ահաբեկված ցարական կառավարութիւնը լարում ե իր բոլոր ուժերը սոցիալ-դեմոկրատիան խեղդելու համար: Ժանդարմերիան սկսում ե իր մոլեգնութիւնները, ինչպես յերբեք: Մի անհաջողութեանը հետեւում ե մյուսը: Հարյուրավոր սոցիալ-դեմոկրատների պոկում են իրենց աշխատանքից ե նետում Սիբիրի հեռավոր անկյունները: Յեւ աշխուժանալի շարունակ քայքայման լինթարկվող ու խեղդվող սոցիալ դեմոկրատիան միշտ իր մեջ ուժեր ե գրտնում «մոխիրից վերածնվելու», շարունակելով բանվոր դասակարգի ուժերը հավաքելու իր աշխատանքը: Յերբ սոցիալ-դեմոկրատական աշխատանքը վորոշ ժամանակով մեռնում ե մի վայրում, նա սկսում ե աղբյուրի պես խփել յերկրի մի վորեւ այլ անկյունում: Այսպես, որինակ, լերբ անհավասար պայքարում ուժասպառված Պետերբուրգի «Պայքարի միութեանը» դադարում ե ժամանակավորապես հեղափոխական շարժման կենտրոնը լինելուց, այդ դերն անցնում ե Ռուսաստանի հարավին, ըստ վորում այս տեսակետից հատկապես բախտավոր եր Կիււ:

Այս ժամանակներում Կիււի համար նպաստավոր հանգամանք եր այն փաստը, վոր այնտեղ եր գտնվում Կիււի բանվորական շարժման այնպիսի մի խոշոր դեկավար ու ներշնչող, ինչպես Յու. Դ. Մեյլնիկովն ե: Ազնվական ընտանիքից գուրս լիկած լինելով, բայց ե այնպես նա ախ աստիճանի թե պրոֆեսիոնալ (վորպես փականագործ) ե թե հեղափոխական տեսակետից

իր «խեղ» հալել եր բանվորական միջավայրում, վոր կարող ե բանվոր դասակարգի ամենատիպիկ ներկայացուցիչը ե ականավոր առաջնորդը համարվել: Նրա ազդեցութիւնը հեղափոխական աշխատանքի ասպարիզի իր ընկերների վրա հսկայական ե լեղել: Իր հեղափոխական աշխատանքի խարկովյան շրջանից հետո նա հիմնավորվում ե Կիււում վորպես արդեն համոզված սոցիալ-դեմոկրատ: Նրա մասնակցութեամբ ե նրա անմիջական ղեղավարութեամբ հիմնվում ե դարգանում ե Կիււի առաջին բանվորական կոմիտեն: Դժբախտաբար, բաղմիցս ձերբակալվելով ե բանտում նստելով նա աւարազ կերպով հյուծվում ե ե 1900 թվին մահանում ե ցարական բանտերում ստացած թոքախտից:

Կիււի սոցիալ-դեմոկրատական կազմակերպութիւնը, վորի հիմնական կորիզը նրա զանազան աշխուժներով («Ռուսկան խմբակ», «Բանվորական գործ», «Վպերյոդ» թերթով, «Բանվորական թերթի» խմբակ) գոյութիւն ունենալու 2 3 տարիների ընթացքում համարյա թե անփոփոխ եր մնացել: Ռուսաստանում միացյալ սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցութիւն հիմնելու իդեալի, այսպես ասած, առավել գործին կըրողն եր, ե նրան ե պատկանում նրա հղացած կուսակցութեան առաջին համագումար հրավիրելու գործն իր վախճանին հասցնելու պատիվը: Այդ կազմակերպութեան հոգին Յուվենալի Մեյլնիկովն եր, բայց նըրանից բացի այնտեղ ելին հավաքվել գործին նվիրված եւ այլ սոցիալ-դեմոկրատներ, վորոնք կարողացան իւրենց ընդհատակյա աշխատանքը մեծ գաղտնապահութեամբ կատարել ե այդպիսով իրենց խմբակի

համար բավական չեղեալատե կանք ապահովել *):
Կիևի սոցիալ-դեմոկրատական կազմակերպութեան
գլխաւոր առանձնահատկութիւնները (հատկութիւն-
ներ, վոր սգնեցին նրան նոր եջ ավելացնել մեր կու-
սակցութեան պատմութեան մեջ) շարքը պիտի դասել և
այն, վոր այդ խմբակը շարունակ ձգտել և դուրս գալ
տեղական աշխատանքի սահմաններէց և վորեւե վճռա-
կան ու համարձակ քայլ անել դեպի իր ավանդական
նպատակը. այն է՝ միացնել Ռուսաստանի բոլոր սո-
ցիալ-դեմոկրատական գործիչներին: Չի կարելի ասել,
վոր Կիևի կազմակերպութեան իրավունք ունի իդե-
ական հեղեմունիա (առաջնորդի դեր) պահանջել ու-
սական սոցիալ-դեմոկրատական ուրիշ կազմակերպու-
թիւնները շարքում: Սակայն այն համառութիւնը, վո-
րով նա ձգտում եր իր առաջադրած նպատակին և նրա
համեմատական տոկոսնութիւնը, շնորհիվ պրովինցիալ
ժանդարմերիայի յերկար համբերութեան և կազմակեր-
պութեան անդամների կոնսպիրատիվ փորձառութեանը,
թույլ ավեցին նրան, վոր նա իր պատմական միասիւն
վերջիվերջո հասցնի իր վախճանին:

Դեռևս 1897 թվի գարնանը, իր առաջ խնդիր դը-
նելով իր «Վալերյոգից» անցնելու համառուական թեր-
թի հրատարակութեան, Կիևի կազմակերպութեանը (այն
ժամանակ «Բանվորական գործ») մտածում եր Ռուսաս-

տանի բոլոր սոցիալ-դեմոկրատական գլխավորագուշն
խմբակները ներկայացուցիչների խորհրդակցութեան
գումարել և այդպիսով կուսակցութեան առաջին հա-
մագումարի պիս մի բան իրադործել, «Բանվորական
գործի» խմբակը մեծ ծանոթութեան չունի մնացած
կազմակերպութեանների գործունեութեան ու ֆիդիո-
նոմիայի հետ: Պետերբուրգի «Միութեան» մասին նա
չիտեր այնքան, վորքան հայտնի չիւ լայն հասարակու-
թեանը «Միութեան» թուլեցիկներից և Պետերբուրգի
գործադուները վերաբերյալ տպագրվող խրոնիկայից:
Ճիշդ աչգալիսի անորոշ տեղեկութեաններ նա ունի
նաև Նիժնու և Իվանովո-Վոզնեսենսկի մասին: Բայց
և այնպես, խմբակը վճռական ու համարձակ կերպով
հետապնդում և «համագումար» հրավիրելու նպատակ,
իր մոտ, Կիևի հրավիրելով PPS (լեհ սոցիալիստների
կուսակցութեան), լեհ սոցիալ-դեմոկրատների խմբա-
կի, Վիլնայի, Պետերբուրգի, Մոսկվայի և Իվանովո-
Վոզնեսենսկի կազմակերպութեանների ներկայացուցիչ-
ներին: Մոսկվայի պատգամավորը համագումարը նա-
նեքին: Մոսկվայի պատգամավորը համագումարը նա-
խաձեռողներին կասկածելու չափ յերիտասարդ և թը-
վում և նրանք չետ են տալիս նրան Վիլնայից և Իվա-
նովո-Վոզնեսենսկից վոչ վոք չի գալիս, այնպես վոր
համագումարի փոխարեն մի համեստ «կոնֆերենցիա» յե
միայն ստացվում (1897 թ. մարտի 17), վորին ներկա
չեն լինում Կիևի չերկու խմբակների ներկայացուցիչ-
ները միայն և Պետերբուրգի «Միութեան» պատգամա-
վորը:

Սակայն 1897 թվին համագումար հրավիրելու ան-
հաջող փորձը չվհատեցրից Կիևի կազմակերպութեանը,
և նա այնուհետև վերածվելով «Բանվորական թերթ»

*) Այդ խմբակի ակաւոր անդամներից մեկը և համագու-
մարի գլխավոր կազմակերպիչ ընկ. Բ. Լ. Եյզելմանը մինչև այժմ
եւ մեր կուսակցութեան կյանքից նկարագրվող այս պատմական մո-
մենտի կենդանի վկան եւ նրա հիշողութիւնները մինչև այժմ զը-
խավոր աղբյուր են ծառայում առաջին համագումարի մասին տը-
ր վոր մեր տեղեկութեանները համար:

խմբակի, իր առաջնապատակ գրեց կրկնելու նույն փորձը համապատասխան պատրաստություն տեսնելուց հետո:

«Բանվորական թերթն» արդեն համառուսական որգանի գեր խաղալու հավանություններ ունեւր: Լույս տեսավ նրա յերկու համարը՝ 1897 թվի ոգոստոսին և դեկտեմբերին: Յերբորդ համարը լույս չտեսավ: Թերթը հարուստ չիւր անվանի գրական ուժերով: Վիգորըչիկ, Տուչանսկի, Ռոդենբերգ, Նտինգեր—տահ գրչի աչն աշխատավորները, վորոնց վրա յեր ընկած թերթը համապատասխան բովանդակությամբ լցնելու ծանրությունը: «Նոր Խոսքի» շուրջը համախըմբված այնպիսի գրականադետ մարքսիստների փայլուն պրեյագալի համեմատությամբ, ինչպիսի Ստրուվին, Տուգան-Բարանովսկին, Բուլգակովը և ուրիշներն էլին, չխոսելով արդեն Վլադիմիր Իլյիչի մասին, — «Բանվորական թերթում» գրողները բավական համեստ մեծություններ էլին թվում: Սակայն նրանք ունելին աչն արժանիքը, վոր առանց խելքներին զոտ տալու, ընդհանուր և ամբողջական առումով ճիշտ տուն էլին բռնում սոցիալ-դեմոկրատիայի խնդիրներն տակտիկան վորոշելիս, դեմ չելին գնում «հներին» (Պետերբուրգի Միության հիմնադիրներին, Վլադիմիր ու Իլյիչի գլխավորությամբ) *) և իրավունք ունելին կոչ-

*) Յերբ Վլադիմիր Իլյիչը և նրա խմբակը (Գ. Կրիժմա-նովսկի, Յու. Մարտով, Վ. Ստարկով, Ա. Վենեյկով և ուրիշները) 1895—96 թվականներին «Լիվիդացիայի յենթարկվելին» ժանդարմերայի կողմից, նրանց հեղափոխական ժառանգությունն անցավ «Երիտասարդների» ձեռքը, վորոնց հետ հետագայում «հներին» վիճակից տար վիճաբանություններ ունենալ սոցիալ-դեմոկրատիայի անելիքների վերաբերյալ: 1897—98 թվականներին աչն հոսանքը, վորի ներկայացուցիչներն էլին «Երիտասարդները», սկսեց ալլաւերվել և ուղարկայունիքով յուրահատուկ ձև ստանալ, վորը հայտնի չի եկտնմիղմ տնունով:

վելու «որթորդք» (ուղղափառ) մարքսիստներ: Ինքը Պլեխանովը և «Ազատագրման» խմբակը «Բանվորական թերթի» մասին բավական հավանությամբ էլին խոսում. «Իմ աչքում, —ասում է Պլեխանովը «Բ. Թ.» խմբագրությանը հասցեյագրած իր նամակում, — ձեր որգանը նմանապես և մեր որգանն է, բոլոր նրանց որգանը, վորոնք պատկանում են ուսական սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցությանը»: Յերկու հանգամանք Պլեխանովին հարկադրում են կիչեվցիների որգանը գնահատել գրական կողմից. 1) այս որգանը նվիրված է համառուսական խնդիրների քննությանը և հետապնդում է տեղական խմբակը կուս կազմակերպված մի ամբողջի մեջ միաձուլելու նպատակ, վոր «այժմ ուսական սոցիալ-դեմոկրատիայի հետագա հաջողությունների անհրաժեշտ պայման է դարձել». 2) մինչ-թյունների անհրաժեշտ պայման է դարձել, վոր ամեն Մարքսի աչն չափազանց կարևոր միտքը, վոր ամեն դասակարգային պայքար քաղաքական պայքար է» (վորի մասին կարելի չի մոռանալ իր տեղական խմբակային գործերով տարվելու դեպքում), «Բանվորական թերթը» իրավունք է տալիս կարծելու, վոր նա այս հարցում, «վորը կարելի չի մեր հեղափոխական շարժման հարցերի հարց համարը», կանգնած է ճիշտ տեսակետի վրա:

Յեվ իրոք, բավական է միտք աչքի անցնել թեկուզ հենց «Բանվորական թերթի» 2-ի առաջնորդողը, վորպեսզի գտնենք Պլեխանովի քննութագրի հաստատումը: Բանվոր դեմոկրատի կողմից քաղաքական ազատություն նվաճելու համար վերաբերյալ առաջնորդողի հեղինակը վոչ մի կոտկոտ չի թողնում, վոր

1-236/94

թերթն իրոք այդ տեսակետին եւ «կառավարական ճշմաններէ չերկարթե ճիւղաններու», — ասլած եւ այն տեղ, — ուսական բանվորական շարժումն արդեն նեղ եւ զգում իրեն»։ Առանց գործադուլների, ժողովների, միութունների, խոսքի ու մամուլի ազատութիւնն ձեռք բերելու, առանց չերկրի կառավարման եւ որենքներ հրատարակելու գործում մասնակցելու իրավունք ստանալու, — մենք չերբեք դեն չենք նետի մեզանից տնտեսական ստրկութեան ճշող շղթաները։ Ահա թե ինչու ինքնակալական կառավարութեան դեմ քաղաքական ազատութեան համար պայքար մղելը ուսական բանվորական շարժան ամենամերձավոր խնդիրն է»։ Բանվորական շարժման մոտավոր խնդրի վերաբերյալ այս միտքը միանգամայն դեմ եր արդեն այն ժամանակ ուսական սոցիալ-դեմոկրատիայի շարքերում հասունացող այն հոսանքին, վորը վառ արտահայտութիւն գտավ «Կրեդո» (լատ. credo բառը նշանակում եւ «հավատում եմ») տխրահոշակ դոկումենտում։ Նրա հիմքն եր կազմում այն իդեան, վոր դասակարգն ունի իր ուրույն խնդիրը — տնտեսական պայքար մղել իր աշխատանքային դրութեան անմիջական բարելավման համար, իսկ քաղաքական պայքարն իր ուսերի վրա կրելու չե լիբերալ բուրժուական, վորչափով նա շահագրգռված ե քաղաքական ազատութիւններ նվաճելու գործով։

«Բ. Թ.» № 2-ի առաջնորդողի մշուս կենտրոնական կետն այն միտքն եւ դարգացնում, վոր անհրաժեշտ եւ շտապել բոլոր սոցիալ-դեմոկրատական ուժերը միացնել «մի կուռ ամբողջի մեջ ընդհանուր անունով եւ կուռ կողմակերպութեամբ»։ Թերթը բանվորներին

պահանջում եւ վոչ միայն ըմբռնել միացման ոգուն ու նշանակութիւնը, այլ եւ այդ ուղղութեամբ սկսվելիք անմիջական գործողութիւնները, վորովհետեւ «հաւել եւ այն ժամանակը, չերբ առանձին, ամենուրեք ցրված բանվորական խմբերն ու միութիւնները պետք ե մի ընդհանուր միութիւն կամ մի ընդհանուր կուսակցութիւն դառնան»։ Այդ կուսակցութեան կարմիր դրոշի վրա պետք ե գրվի «Պրոլետարներ բոլոր չերկիրներէ, միացեք» լոգունդը։ Ըստ այդմ թերթը հուշս ե հայտնում, վոր «ուսական սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցութիւն կազմելը հզոր խթան կհանդիսանա ուսական բանվորական շարժման դարգացման համար։ Ամրացած ու ուժեղացած ուսական բանվորական շարժումը կտապալի ինքնակալութեան լուծը ե տեր կդառնա քաղաքական ազատութեան»։

Հենց այս պլատֆորմայով ել «Բանվորական թերթը» խմբակը հանդես չեկավ վորպես համաուսական համագումար հրավիրելու գործի նախամարտիկ։ Սակայն միայն ճիշտ պլատֆորման ե միայն խմբակի բարի ցանկութիւնը բավական չեյին կուսակցութեան միացման գործը զլուս բերելու համար։ Յեւ չեթե վերջիվերջո կիչիվցիներին հաջողվեց իրագործել իրենց այդ նվիրական չերազը, ապա այդ հաջողութեանը նշանակալից չափով նպաստել ե այն հանգութեանը, վոր կուսակցութեան բոլոր մասերի կազմակերպչական շղկապման իդեան վաղուց արդեն հասունացած ե չիդել եւ այն ժամանակներում չափից սուսացած ե չիդել եւ այն ժամանակներում չափից հանրայնացած։ Կուսակցութեան միացման խնդրս հանրայնացած։ Կուսակցութեան միացման խնդրս իրենց առաջ դրել են ե Պետերբուրգի «Պայքարի Միութեանը» պատկանող սոցիալ-դեմոկրատները 1895

թվին: Համենայն դեպս, Վլադիմիր Իլլիչը դեռևս իր հեղափոխական գործունեությունից առաջին շրջանում պարզ կերպով պատկերացնում էր իրեն և սոցիալ-դեմոկրատիայի խնդիրները. (այս հարցի վերաբերյալ իր տեսակետները, վորոնք ամրացված են 1894-1895 տարիների պրակտիկ աշխատանքի անձնական փորձով, նա մեկնաբանել և 1897 թվին գրված «Ռուս սոցիալ-դեմոկրատների անելիքները» հաշտնի բրոշյուրում), և միասնական բանվորական կուսակցություն կազմելու նշանակությունը: Այնուհետև 1896 թվին Պետերբուրգի «Պայքարի Միություն» խմբակը, դատելով Նադ. Կոնստ. Կրուպսկայայի հիշողություններից, վորոշ պրակտիկ քայլերի չի ձեռնարկել իրագործելու ընդհանուր անլեզալ թերթ հրատարակելու և կուսակցության համագումար նախապատրաստելու ծրագիրը:

Հետագայում այս ուղղությունը ևս ավելի վճռական փորձ արեց «Բանվորական Դրոշի» խմբակը (խառն խմբակ Պետերբուրգի «Սոցիալիստ» խմբակից և Բելոստոկի «Բանվոր հեղափոխականների խմբակից»): Տվյալ տեսակետից այս խմբակը մրցում է Կիևի կազմակերպության հետ: Սակայն նա չէր կարող միացնող շարժման կենտրոնում կանգնել թեկուզ հենց այն պարզ պատճառով, վոր հենց ինքն էլ դեռ ևս միանգամայն չէր ինքնորոշվել, վորպես մարքսիստորեն կոչված իդեոլոգիական տեսակետից կազմակերպություն: Կուսակցության միացումը նա պատկերացնում էր իրեն, վորպես տեխնիքային կարևոր պայման տպագիր խոսքի մեջոցով մասսաների վրա ներգործելու համար, ըստ վորում առանձին անձնա-

վորությունների այս հողի վրա միաձուլելը, նրա կարծիքով, ամենեին չէր պահանջում կուսակցության միացած անդամների մտքի թեորետիկ (ծրագրային) միասնականություն: «Ինչ վերաբերում է զուտ թեորետիկական բնույթին,—ասվում էր «Բանվորական Դրոշի» ղեկավար հոգվածներից մեկում,—մենք չենք զրոււմ ենք, վոր կուսակցությունն առանց վորևէ զնառ դրում ենք, վոր կուսակցությունն առանց վորևէ զնառ հասցնելու իրեն կարող է այս տեսակետից յուրաքանչյուրին իրավունք վերապահել «համարձակվել իր դատողությունն ունենալու»:

Սակայն և անկախ նրանից, վոր զանազան խմբակներ ուղղակի նպատակ դրին իրենց միասնական կուսակցություն ստեղծել, չկար փոքրիշատե նշանակալից մի այնպիսի սոցիալիստական կազմակերպություն, վորը հանգամանքներից զրոյված հարկադրված չլիներ իր աղդեցությունն ընդլայնել հարեան կազմակերպությունների նկատմամբ և կապեր հաստատել այլ խմբերի ու խմբակների հետ: Այսպես, որիտեղ այլ խմբերի ու խմբակների անդամ Դարգուցնակ, Ողեսսայի կազմակերպության անդամ Դարգուցնակ, Լիպովեցկայան իր հաջողությունների մեջ 1897 թվի մասին հաղորդում է. «Մենք արդեն բավական ճիշտ կերպով կապ ենք հաստատել Կիյեվի, Կրիմեյի, Յելիզավետգրադի, Յեկատերինոսլավի հետ և միանգամայն կանոնավոր Նիկոլայեվի հետ, կապ ենք հաստատել Նույնիսկ աշխատողների հետ»: Սակայն, այս կապը դեռ ևս պլանաչափության բնույթ չունի, և հիշողությունների հեղինակը հարկադրված է ժխտել այնպիսի նվաճումների առկայությունը՝ խմբակի աշխատանքի և այլ կազմակերպությունների միջև կապ հաստատելու ասպարիզում՝ ինչպիսի նվաճումներ կային,

արինակ, Կիլիկիոյում և Նիկիոյայիւմ (աւարտով ուսումնական բանավորական միութեան)։

Ռոստոմի շարժման մասնակից Բխարիցկայա-Տորոնիական հիշում և, — հիշողութեանները վերաբերում են նույն ժամանակաշրջանին, — թե ինչպէս Լուգանսկից, Իվանովո-Վազնեսենսկից, Սուլինից, Տուրաւից և Տագանրոգից յեկած բանվորները միախառնվում էին Ռոստոմի շարժմանը։ Իսկ չէրը պարզվեց, վոր Բագովում, Տագանրոգում, Սուլինում և Լուգանսկում աշխատանքը թույլ և կատարվում, այն ժամանակ Դոնի կոմիտեն կապ հաստատեց այդ քաղաքների հետ։

Վիտեբսկի կազմակերպութեանը, վորն աճեց 1896 թվին Վիտեբսկ արտաքսոված հսկողութեան յենթակա հեղափոխականների ազդեցութեան ներքո (Զատալսկու՝ Յեկատերինոսլավից և նրա կնոջ Դուբրինսկայայի), իր հերթին վորոշեց իր անդամների մի մասին ուղարկել այլ կազմակերպութեաններ հեղափոխական փորձ ձեռք բերելու համար։ «Մեր ընկերները, — գրում է այդ խմբակի անդամ Իլյա Վիլենսկին, — յեղան Վիլնայում, Մինսկում, Մոգիլնիւմ, Գոմելում, Կիլիկիոյում, Կրեմենչուգում, Պոլտավայում, Ֆեոդոսիայում»։

Յեւ այսպիսի որինականեր կարելի չե բերել վորքան ուղեք։ Կամ ինքը վոստրիկանութեանն արտաքսումներով նպաստում է սոցիալ-դեմոկրատիայի տարածմանը զանազան կողմեր, կամ կազմակերպութեաններն իրենց աշխատանքի ընթացքում զեմ են առնում այն մտքին, վոր հարկավոր է դուրս գալ սեփական «ծխի» սահմաններից և կապ հաստատել այլ կազմակերպութեանների հետ։ Հեղափոխական մարտաբեմում արդեն յերևան է գալիս (և վորքան ուշ, այն-

քան ավելի հաճախակի) պրոֆեսիոնալ-հեղափոխականի այն տիպը, վորի վրա հետագայում հույս է դնում և «Իսկրան»։ Այդ պրոֆեսիոնալ-հեղափոխականը հեղափոխական շարժման մի կենտրոնից մյուսն է անցնում, թագնվելով պահնորդական բաժնի «ամենատեսաչքից», ի նկատի ունենալով առանձին խմբակներում որ-որի վրա ավելի և ավելի հասունացող այն պահանջի շահերը, վոր հարկավոր է Ռուսաստանուր գործող կազմակերպութեանները գործնականապես ու իդեապես միացնել։ Որինակ, Մելնիկովին մենք տեսնում ենք աշխատելիս մերթ Ռոստովում, մերթ Խարկովում, մերթ Կիլիկիոյում։ Նիկիտայան խմբակի առաջկովում, մերթ Կիլիկիոյում։ Բրոնշտեյնը (Տրոցկի) հարազատ մարդ է դառնում Կիլիկիոյում։ «Բանվորական Դրոշին» ղեկավար Զ. Լուրչեն թափառում է ամբողջ Ռուսաստանում։ Յեւ վոչ միայն այնպիսի խոշոր միավորներ, ինչպէս մեր թվածներն են, այլ և այն ժամանակվա տասնյակ և հարյուրավոր շարքային աշխատողներ, ինչպէս հեղափոխական մետյորներ, այստեղ ու այնտեղ յերևում են ու չքանում։ Այս բոլորը միանգամայն վորոշակի կերպով այն է ասում, վոր ինքը կյանքը հրամայողաբար պահանջել է ամբողջ Ռուսաստանով մեկ ցրված սոցիալ-դեմոկրատներին միացնել մի կուռ կազմակերպութեան, այսինքն կուսակցութեան մեջ։

Առաջին համագումարը, վորը մեծ խնամքով (կոնսպիրատիվ տեսակետից) նախապատրաստել էր Կիլիկի կազմակերպութեանը, տեղի ունեցավ Մինսկում 1898 թ. մարտի 1-ին (հին տոմարով)։ Համագումարին ներկա էին «Բանվոր դասակարգի ազատագրման համար պայքարող» չորս «միութեանների»՝ Պե-

տիրութեան, Մոսկվայի, Կիևի և Յեկատերինոսլավի «Բունդի» (զրանից քիչ առաջ Վիլնայում կազմակերպված շրջանի կազմակերպությունից) և «Բանվորական թերթ» խմբակի ներկայացուցիչները, — ընդամենը 9 հոգի. Պետերբուրգի «Միութունից» — Ս. Ի. Ռադչենկոն, Յեկատերինոսլավի «Միութունից» — Կազ. Ադ. Պետրուսովիչը, Կիևի «Միութունից» և Կիևի բանվորական կոմիտեից — Պ. Ա. Տուչակովին, Մոսկվայի «Միութունից» Ա. դր Վաննովսկին, «Բունդից» — Ա. Կրեմերը, Մուտնիկը (Գլեբ) ու մի ժամագործ բանվոր և «Բանվորական թերթից» Ենդելմանն ու Վիգորշիկը:

Զանազան պատճառներով կամ չեն հրավիրվել, կամ չեն չեղել Ուբասայի, Նիկոլայեվի, Խարկովի, լիտվական սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության, «Ռուս սոցիալ-դեմոկրատական Միության» արտասահմանյան խմբակից, Լեհաստանի ու Լիտվայի սոցիալ-դեմոկրատիայի և «Բանվորական թերթ» խմբակի ներկայացուցիչները: Սակայն և այն կազմով, վորով փաստորեն տեղի ունեցավ առաջին համագումարը, նա կարողացավ բավականաչափ հեղինակություն վայելել, վորովհետև ներկայացուցիչներ ունեւր բոլոր խոշորագույն ռուսական սոցիալ-դեմոկրատական կազմակերպություններին:

Առաջին հարցը, վոր քննության առնվեց համագումարում, կուսակցության անվան հարցն էր: Համագումարը վորոշեց կուսակցությունն անվանել «Ռուսաստանի Սոցիալ-Դեմոկրատական Բանվորական կուսակցություն» (ՌՍԴԲԿ), Այնուհետև քննության դրված առաջին հարցերից մեկն էր ազգային հարցը, վորը ծագել և կուսակցության կողմից դիպի PPS

(լեհ սոցիալիստների կուսակցություն) ցույց տալիք վերաբերմունքի մասնավոր հարցից: Այս, թերևս, միակ ծրագրային հարցն էր, վոր քննության լենթարկվեց համագումարում, վորովհետև, ինչպես հայտնի է, Մ համագումարը ծրագրի պատրաստի նախագիծ չունեւր և կուսակցությանը ծրագիր չաղեց: \ համագումարի՝ ազգային հարցի վերաբերյալ հաճած վորոշումը վորը ճանաչում և ամեն մի ազգության ինքնորոշվելու իրավունքը և կուսակցությանը թույլ է տալիս իր կենտկոմի միջոցով հարաբերությունների մեջ մտնել ալ հեղափոխական կազմակերպությունների հետ, պայմանով, վոր դրանով կուսակցության ծրագրի և տակտիկայի սկզբունքները չխախտվեն, հետագայում կուսակցության \ համագումարի նման վորոշման հիմք ծառայեց: Տեղական կոմիտեների ինքնավարության վերաբերյալ հարցի առթիվ համագումարը կենտրոնացման խիստ սկզբունք չսահմանեց, և սրա հետևանքով Բունդին ինքնավարութուն տրվեց: Սակայն այդ ինքնավարությունը համագումարի կողմից բավական սահմանափակ էր պատկերացվում (նա գլխավորապես ալն միտքն էր պարունակում, վոր Բունդին իրավունք վերապահվի հրեական լեզվով գրականություն հրատարակելու), և համենայն դեպս համագումարի վորոշումը վոչ մի առնչություն չունեւր Բունդի և կուսակցության ֆեդերատիվ կապի սկզբունքի հետ, ինչպես հետագայում համագումարումը դրան ելին ձգտում բունդականները:

Կուսակցության կենտկոմի մեջ ընտրվեցին կուսակցության մեջ առաջներում ևս տոն տվող լիբերալների՝ Պետերբուրգի «Միության», Բունդի և «Բան-

վորական թերթի» չերեք ներկայացուցիչ: Կենտրոնական որդան ճանաչվում ե «Բանվորական թերթը»:

Կենտրոնական կոմիտեին հանձնարարվում ե կուսակցութեան կազմակերպման մասին մանիֆեստ հրատարակել, վորը ե իրոք շուտով հրատարակվում ե: Մանիֆեստի նախագծի հեղինակն եր տխրահուշակ Պյոտր Ստրուվեն, վորը հետագայում չարամիտ ունեզատ դարձավ, իսկ այն ժամանակներում դեռ պատրաստ եր «ծառայություններ Պատուցել» հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատիային: Չի կարելի ասել, վոր այս մանիֆեստում չի չերեում ապագա լիբերալի ե բուրժուական դասակարգային շահերի համար պայքարողի անհատականությունը: Մանիֆեստում ընթերցողը չի գտնի իդեալի այն պարզությունը ե սոցիալ-դեմոկրատական սկզբունքների այն վորոշակիությունը, ինչպիսի հատկություններով, որինակ, աչքի չե ընկնում Իլլիչի «Ռուս սոցիալ-դեմոկրատների անելիքները» բրոշյուրը ե ընդհանրապես այն ամենը, ինչ դուրս ե չեկել նրա գրչի տակից: Այն տպավորությունն ե ստացվում, վոր կարծեք թե ՌՍԴԲԿ մանիֆեստը պարզ կերպով տարբերում ե միայն կուսակցութեան մոտավոր անելիքը քաղաքական ազատություն նվաճելը, այսինքն այն նպատակը, վոր նշել են ե «Նարոդնայա Վոլիայի» գործիչները: Շարժման վերջնական նպատակների մասին մենք իմանում ենք միայն, վոր հեռանկարում «ինչպես շարժումը, այնպես ե ուղղությունը—սոցիալիստական են ...» Իսկ նարոդովոլեցները միթե սոցիալիստներ չեն համարել իրենց: Այդ դեպքում ել ինչով ե սոցիալ-դեմոկրատիան տարբերվում այն ուղղությունից, վորի չերեմքի ներկայա-

յունցիչներն են լիդել «Նարոդնայա Վոլիայի» պանծալի գործիչները:

Սակայն ընդհանուր առմամբ մանիֆեստը, վորը նշանակալից չափով թելադրված ե Իլլիչյան դպրոցի Պետերբուրգի սոցիալ-դեմոկրատիայի հին, կլասիկ հոսանքի ներկայացուցիչների կողմից (որինակ, հայտնի յե, վոր մանիֆեստը գրվել ե Պետերբուրգի «Պայքարի միություն» խմբակի առաջին կոչի գործակիցներից մեկի, Ստեփան Իվանովիչ Ռադչենկոյի իդեական ազդեցությամբ ե վերահսկողությամբ), պարզորոշ ե բավականաչափ ցայտուն կերպով ե դրել ու լուծել այն հարցը, վորը Պլեխանովն ես «մեր հեղափոխական շարժման հարցերի հարց» ե համարել, այն ե՝ մի քանի սոցիալ-դեմոկրատների կողմից ժխտվող այն սկզբունքը, վոր պրոլետարիատի դասակարգային պայքարը պետք ե հանգի քաղաքական պայքարի ե առաջին հերպիսին, վորպես մոտավոր նպատակ, իր առաջ դնի ինքի, վորպես մոտավոր նպատակ, իր առաջ դնի ինքնակալութեան տապալումը: Այս մեկն արդեն բավական եր, վոր առաջին կուսակցական համագումարի գիծը բաժանվեր այն ժամանակ արդեն առաջացած թեքումներից, վորոնք հետագայում իդեաների մի սխառում կազմեցին, վոր հայտնի յեն «եկոնոմիզմ» անուանով, ե վորոնց ծայրահեղ արտահայտությունն եր պատմական հուշակ ստացած «կրեպո» կոչեցյալ դոկումենտը:

Վորն ե կուսակցութեան \ համագումարի նշանակությունը: Արդյոք նա տմուր հիմք ստեղծեց մեր կուսակցություն միացման համար: Սրան կարելի չե պատասխանել ե այո, ե վոչ: Վոչ, վորովհետե գործնականորեն նա կուսակցությունը չմիացրեց: Համա-

հումանիտարի համարյա թե բոլոր մասնակիցները կուսակցության ավելով սրբվեցին համագումարի վերջնապետական շահերը հետո, չերբ ուստ սոցիալ դեմոկրատներին «լիկվիդացիայի յենթարկելու» համար Զուբատովի կողմից չերկարատե ժամանակի ընթացքում պլան պատրաստելը վերջացավ համարյա թե բոլոր կազմակերպությունների անխնա ավերումով (1898 թվի մարտի 11-ին ամբողջ Ռուսաստանում ձերբակալվել են մոտ 500 հոգի)։ Կուսակցությունն առաջվա պես վոչ միայն ցրված մնաց, այլ և սոսկալի չափերով արշուճաբամ յեղավ։ Կուսակցության կենտրոնական որդան «Բանվորական թերթը» աչլես լույս չտեսավ։ Սակայն ամենագլխավորն այն է, վոր առաջին համագումարը կուսակցությանը ձևակերպած ծրագիր չտվեց, վորը կը կարողանար կուսակցությունը պահպանել իդեական տատանումներից ու ցնցումներից, կկարողանար կաշուն իդեական միասնականություն ապահովել նրան։

Յեվ միևնույն ժամանակ հակայական քալլ է արվում Ռուսաստանում սոց.-դեմոկրատական բանվորական կուսակցություն հիմնելու համար։ Դրոշ է պարզվում, վորի շուրջը հետագայում կարողանային հավաքվել բոլոր նրանք, ովքեր դեռ վաղուց չերազում էին անդամ լինել միասնական ռուսական սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության։ Այս տուրերը գրողը լավ է հիշում այն տպավորությունը, վոր Իլլիչի վրա գործեց Մինսկում տեղի ունեցած կուսակցական համագումարի առաջին լուրը։ Նա ուրտխացավ ինչպես յերեխա։ Նա մեծ հպարտությամբ հայտարարեց մեզ, աքսորավայրի իր ամենամոտ ընկերներին և համախոհներին, վոր այդ որվանից նա Ռուսաստանի սոցիալ-

դեմոկրատական բանվորական կուսակցության անդամ է։ Մենք նույնպես բոլորս մեծ դոհունակությամբ ձայնակեցեցինք մեզ համար այդ նոր մոտիվին և կարծեք թե միանգամից մեր սեփական աչքում բարձրացանք։

Հայտնի է, վոր հետագայում ևս իսկական (վոչ թե «լիկվիդ», ինչպես այժմ են ասում) սոցիալ-դեմոկրատներից (ներկայիս արտահայտությամբ կոմունիստներին) վոչ վոք \ համագումարի մասին չի խոսել, վորպես աննշան եպիդոդի մասին, վորն իրը թե վոչ մի ազդեցություն չի ունեցել Ռուսաստանի հեղափոխական շարժման հետագա պատմության վրա։ Ընդհակառակը, կուսակցության առաջին համագումարը յեկեկտ հանդիսացավ սոցիալ-դեմոկրատիայի հետագա աշխատանքի համար։ «Իսկրան» — հին, Իլլիչյան «Իսկրան» տիրացավ առաջին համագումարի թողած ժառանգությունը և հետագայում հակապական աշխատանք կատարեց կուսակցական ուժերը հավաքելու, միաձուլելու և միացնելու ասպարիզում։ Կուսակցության յերկրորդ համագումարն իր ուղղակի հաջորդական կապը հաստատեց առաջին համագումարի հետ։ Յեվ նույնպը բունդականները, վորոնք, ընդհանրապես առած, իսկ բունդականները, վորոնք, ընդհանրապես առած, տրամադիր չէին յենթարկվել իրենց «ինքնուրույնությունը» ճնշող կուսակցական վորոշումներին, վորձեցին իրենց դիրքը \ համագումարում պաշտպանել, հենվելով (թեև ապարդյուն) առաջին համագումարի բոլորի համար անժխտելի հեղինակության վրա։

Այսպիսով, մենք համարձակ կարող ենք ասել, վոր առաջին համագումարը շատ կարևոր և եյական հոտայ է յեղել մեր կուսակցության պատմության մեջ։

րաստել դասակարգային պայքարի սերմեր, թշվառաց-
նելով գյուղացիներին, հովանավորելով կալվածատե-
րերին և աշխատավոր բնակչութեան հաշիւին կերակ-
րելով ու ուռճացնելով կապիտալիստներին: Սակայն
բուրժուական-կապիտալիստական հասարակարգն ա-
ռանց պրոլետարիատի կամ բանվոր դասակարգի չի
կարող գոյութիւն ունենալ: Վերջինս ծնունդ եւ առ-
նում կապիտալիզմի հետ միասին, աճում նրա հետ
միասին, ամրանում և իր աճման ընթացքում ավելի
և ավելի մեծ չափով պայքարի բռնվում բուրժուա-
կիայի հետ:

Ռուս գործարանային բանվորը, թե ճորտ և թե
ազատ, շարունակ գաղտնի ու բացահայտ պայքար և
մղել իրեն շահագործողների դէմ: Կապիտալիզմի դար-
գացման հետ զուգընթաց ալդ պայքարի չափերն աճե-
ցին, նրանք ընդգրկեցին բանվոր բնակչութեան ավե-
լի ու ավելի խոշոր խավեր: Ռուս պրոլետարիատի դա-
սակարգային ինքնագիտակցութեան արթնացումը և
տարերային բանվորական շարժման աճումը զուգա-
դիպեցին միջազգային սոցիալ-դեմոկրատիայի, վոր-
պես ամբողջ աշխարհի գիտակից բանվորների դասա-
կարգային կռիւի և դասակարգային իղեալի կրողի,
վերջնական զարգացմանը: Բոլոր նորագույն ուս
բանվորական կազմակերպութիւնները շարունակ իրենց
գործունեութեան մեջ, գիտակցաբար թե անգիտակ-
ցաբար, գործել են սոցիալ դեմոկրատական իղեաների
վրդով: Բանվորական շարժման և նրա վրա հենվող սո-
ցիալ դեմոկրատիայի ուժն ու նշանակութիւնն ամե-
նից ցայտուն կերպով հայտնաբերեցին վերջին ժամա-
նակներս Ռուսաստանում և Լեհաստանում տեղի ու-

նեցած մի շարք գործադուլներ, մասնավորապէս Պե-
տերբուրգի ջուլհակների ու մանողների 1896 և 1897
թվականներին հայտարարած հալտնի գործադուլները:
Այս գործադուլները կառավարութեանը հարկադրեցին
հրատարակել 1897 թվի հունիսի 2-ի՝ բանվորական
ժամանակի տեղութեան վերաբերյալ որոշմբ: Այդ ո-
րոշմբը—վորքան ել նա մեծ թերութիւններ ունի—
ընդմիջտ անմոռանալի աղացույց կմնա այն հզորա-
գոր ճնշման, վոր կառավարութեան որոնարական և
ալ գործունեյութեան վրա գործում են բանվորների
միացրած ջանքերը: Իդուր և կառավարութեանը կար-
ծում, թե զիջումներով կկարողանա հանգստացնել
բանվորներին: Ամենուրեք բանվոր դասակարգն աշն-
քան ավելի չե պահանջոտ դառնում, վորքան ավելի
շատ են տալիս նրան: Նույնը տեղի կունենա և ուս
պրոլետարիատի հետ: Նրան մինչև այժմ ավել են
միայն աշն ժամանակ, չերբ նա պահանջել և և աշ-
տուհտե ել տալու չե միայն այն, ինչ նա կպահանջի:

Իսկ ինչ չի հարկավոր ուս բանվոր դասակար-
գին: Նա բոլորովին զրկված և աշն բանից՝ վորից
ազատ և հանգիստ կերպով ոգտվում են նրա արտա-
տահմանյան ընկերները, աշն հ՝ պետութեան կառա-
վարման գործում մասնակցելուց, բանավոր և տա-
գիր խոսքի ազատութիւնից, միութիւնների և ժողով-
ների ազատութիւնից,—մի խոսքով: աշն բոլոր զեն-
քերից ու միջոցներից, վորոնցով արեւմտյան Յեւրո-
պայի և Ամերիկայի պրոլետարիատը բարեւալում և
իր դրութիւնը և դրա հետ միասին պայքարում իր
վերջնական ազատագրման համար մասնավոր սեփա-
կանութեան և կապիտալիզմի դեմ—սոցիալիզմի հա-

մար: Քաղաքական ազատութիւնը ուստի պրոլետարիատին հարկավոր է ինչպէս մաքուր ողջ առողջ շրջանառութեան համար: Նա — նրա ազատ զարգացման և ժամանակի բարեկալութեան և վերջնական ազատագրման համար հաջողութեամբ պայքարելու հիմնական պայմանն է:

Սակայն ուստի պրոլետարիատն իր համար անհրաժեշտ քաղաքական ազատութիւնը կարող է նվաճել միայն ինքը:

Վորքան զեպի Յիվրոպայի արեւելքն ենք գնում, այնքան քաղաքական տեսակետից ավելի թույլ, վախկոտ և ստոր է դառնում բուրժուազիան և այնքան ավելի խոշոր կուլտուրական, քաղաքական խնդիրներ են բաժին ընկնում պրոլետարիատին: Իր ամբողջութեամբ իր վրա ուստի բանվոր դասակարգը պետք է տանի և կտանի քաղաքական ազատութիւն նվաճելու գործը: այս անհրաժեշտ, բայց միայն առաջին փայլն է պրոլետարիատի խոշոր պատմական միասնական իրազօրծելու ուղիւն, այն է՝ ստեղծել այնպիսի հասարակարգ, վորտեղ մարդը մարդու կողմից չհաճագործվի: Ռուս պրոլետարիատը զեն կնետի իրենից ինքնակալութեան լուծը, վորպեսզի ավելի մեծ չեռանգով շարունակի պայքարել կապիտալիզմի և բուրժուազիայի դեմ՝ մինչև սոցիալիզմի վերջական հաղթանակը:

Ռուսական բանվորական շարժման և ուսական սոցիալ-դեմոկրատիայի առաջին փայլերը չեցին կարող զրկած չլինել, վորոշ իմաստով պատահական, միասնականութիւնից և պլանից զուրկ: Այժմ հասել է ժամանակը ուստի սոցիալ-դեմոկրատիայի տեղական

ուժերը, խմբակներն ու կազմակերպութիւնները համախմբել մի միացյալ «Ռուսաստանի Սոցիալ-Դեմոկրատական Բանվորական Կուսակցութեան» մեջ: Այս գիտակցելով՝ «բանվոր դասակարգի ազատագրման համար պայքարող միութիւնները», «Բանվորական թերթ» հրատարակող խմբակի և «Ռուսաստանի ու Լեհաստանի համահրեական բանվորական միութեան» ներկայացուցիչները մի համագումար կազմակերպեցին, վորի վորոշումները ստորև բերվում են:

Տեղական խմբակները, միանալով մի կուսակցութեան մեջ, գիտակցում են, ալ քայլի ամբողջ կարեւորութիւնը և նրանից բխող պատասխանատվութեան ամբողջ նշանակութիւնը: Դրանով ներառւած վերջնականապէս հիմք են դնում ուսական հեղափոխական շարժման գիտակից դասակարգային, պայքարի նոր եպոխա անցնելուն: Ինչպէս շարժումը, պայքարի նոր եպոխութիւնը սոցիալիստական է: Ռուսական և ուղղութիւնը սոցիալիստական կուսակցութեան մեջ, սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցութիւնը շարունակում է Ռուսաստանի նախնիքաց վողջ հեղափոխական շարժման գործն ու տրագիկանները: Կապիտալական շարժման գործն ու տրագիկանները կուսակցութեան մերձավոր խնդիրներին գլխավորապէս համարելով քաղաքական ազատութեան նվաճումը, սոցիալ-դեմոկրատիան զիմում է զեպի այն նպատակը, վորը պարզ կերպով դեռևս «Նարոդնայա Վոլիայի» փառապանծ գործիչներն են նշել: Սակայն այն միջոցներն ու ուղիները, վոր սոցիալ-դեմոկրատիան է ընտրում, այլ են: Նրանց ընտրութիւնը վորոշվում է նշանով, վոր նա գիտակցաբար ուղղում է կազմակերպված բանվորական մասսաների դասակարգային շարժումը լինել և միայն ալիսին: Նա հապ-

տատապես համոզված ե, վոր «բանվոր դասակարգի ազատագրումը կարող ե միայն նրա սեփական գործը լինել» և անշեղ կերպով պետք ե իր բոլոր գործողությունները համաձայնեցնի միջազգային սոցիալ դեմոկրատիայի այս հիմնական սկզբունքի հետ:

Կեցցե ռուսական, կեցցե միջազգային սոցիալ-դեմոկրատիան:

ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ ՎՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

1. «Բանվոր դասակարգի ազատագրման համար պայքարող միությունների», «Բանվորական թերթի» խմբակի և «Ռուսաստանի ու Լեհաստանի համահրեյական բանվորական միություն» կազմակերպությունները միանում են և կազմում մի միաձույլ կազմակերպություն, «Ռուսաստանի Սոցիալ-դեմոկրատական բանվորական կուսակցություն» անունով, ըստ վորում «Ռուսաստանի ու Լեհաստանի համահրեյական բանվորական միությունը» կուսակցության մեջ և մտնում, վորպես ինքնավար մի կազմակերպություն, վորը ինքնուրույն ե միայն այն հարցերում, վորոնք հատկապես հրեյա պրոլետարիատին են վերաբերում:

2. «Կուսակցության» գործադիր օրգանը Կենտրոնական Կոմիտեն ե, վորն ընտրում ե «Կուսակցության» համագումարը, վորին և նա հաշվետվություն ե տալիս իր գործունեության մասին:

3. Կենտրոնական կոմիտեյի պարտականություններն են.

ա) Հոգ տանել «Կուսակցության» պլանայափ գործունեության մասին (ուժերի ու միջոցների բաշ-

խում, միատեսակ պահանջների առաջադրում ու կիրառում և այլն): Ըստ այնմ կենտրոնական կոմիտեն ղեկավարվում ե «Կուսակցության» համագումարների կողմից տրվող ընդհանուր ցուցումներով:

բ) Տեղական կոմիտեների համար գրականություն պատրաստելը և մատակարարելը:

գ) Այնպիսի ձեռնարկություններ կազմակերպելը, վորոնք Ռուսաստանի համար ընդհանուր նշանակություն ունեն (մալիսի 1-ի տոնակատարումը, աչքի ընկնող փաստերի առթիվ թերթիկներ հրատարակելը, գործադուլավորներին ոգնելը և այլն):

4. Հատուկ կարևոր դեպքերում Կենտրոնական Կոմիտեն ղեկավարվում ե հետևյալ սկզբունքներով.

ա) Տարկետում թույլատրող հարցերում Կենտրոնական կոմիտեն պարտավոր ե ցուցումներ ստանալու համար դիմել «Կուսակցության» համադումարին:

բ) Տարկետում չթույլատրող հարցերում Կենտրոնական Կոմիտեն միաձայն վորոշման համաձայն ինքնուրույն ե վարվում, արածի մասին հաշվետվություն տալով «Կուսակցության» մերձավոր հերթական կամ արտակարգ համագումարին:

5. Կենտրոնական կոմիտեն իրավունք ունի իր կազմը լրացնելու նոր անդամներով:

6. «Կուսակցության» միջոցները, վոր Կենտրոնական կոմիտեյի տնօրինության ներքո լին գտնվում, կազմվում են.

ա) Տեղական կոմիտեների կամավոր միանվագ մուծումներից «Կուսակցության» կազմվելու մոմենտին:

բ) Տեղական կոմիտեների միջոցներից կամավոր պարբերական հատկացումներ անելուց, և

դ) «Կուսակցութեան» համար հատուկ զանձուկներին:

7. Տեղական կոմիտեները կենտրոնական կոմիտեի վորդուլներն իրագործում են այն ձևով, վորը նրանք ավելի հարմար կգտնեն ըստ տեղական պայմանների: Բացառիկ դեպքերում տեղական կոմիտեներին իրավունք է վերապահվում հրաժարվելու կենտրոնական կոմիտեի պահանջները կատարելուց, նրան հաշտելով հրաժարվելու պատճառը: Մնացած բոլոր դեպքերում տեղական կոմիտեները միանգամայն ինքնուրույն են գործում, ղեկավարվելով միայն «Կուսակցութեան» ծրագրով:

8. «Կուսակցութունը» իր կենտրոնական կոմիտեի միջոցով հարաբերութիւնների մեջ է մտնում այլ հեղափոխական կադմակերպութիւնների հետ, վորչափով այդ չի խախտում նրա ծրագրի սկզբունքները և նրա տակտիկայի պրոյոմները: «Կուսակցութունն» ընդունում է, վոր ամեն մի ազդեցութուն ինքնորոշվելու իրավունք ունի:

Ծանոթութիւն 6. Տեղական կոմիտեներն այդպիսի կադմակերպութիւնների հետ հարաբերութիւնների մեջ են մտնում միայն կենտրոնական կոմիտեի գիտութեամբ և նրա ցուցումներով:

9. «Կուսակցութեան» ղեկագուն մարմինը տեղական կոմիտեների ներկայացուցիչների համագումարն է: Համագումարները լինում են հերթական և արտակարգ: Յուրաքանչյուր հերթական համագումար նշանակում է հետևյալ հերթական համագումարի ժամանակը: Կենտրոնական կոմիտեն արտակարգ համագումարներ և հրավիրում ինչպես սեփական նախաձեռնու-

թիւմը այնպես և տեղական անդամների թվի բերկույնը: Վորդուլի պահանջով:

10. Արտասահմանյան «Խուս-սոցիալ-դեմոկրատների միութիւնը» «Կուսակցութեան» մի մասն է և նրա արտասահմանյան ներկայացուցիչը:

11. «Կուսակցութեան» պաշտոնական որդան է հաշտարարվում «Բանվորական թերթը»:

(«Կուսակցութեան» մանրամասն ծրագրերը կհրապարակվի տեղական կոմիտեների կողմից այն քըննութեան տունելուց հետո):

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. «Կուսակցութեան առաջին համագումարի քսանհինգամյակի առթիւ»: Կուսպատի հրատ.:

2. Նույն կուսակցութեան 1 համագումարի մասին (Ելոյմանի և ուրիշների հոգովածները), «Պրոլետարսկայա Ռեվոլյուցիայի» № 1:

3. Վ. Նեվսկի. — «Սերվագծեր, Ռիկ (Բալլետինների) պատմութեան վերաբերյալ», հատ. 1 (ՌՍԴԲԿ առաջին համագումարի վերաբերյալ գրուիլը):

ԳՐԱԿԱՆ

100

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0766452

1

2361

ԳԻՆՆ Ե 10 ԿՈՊ.